

Варивода Катерина Сергіївна

викладач кафедри медико-біологічних дисциплін і валеології,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Варывода Екатерина Сергеевна

преподаватель кафедры медико-биологических дисциплин и валеологии,
ГВНЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный университет имени
Григория Сковороды»

Varyvoda Ekaterina Sergiivna

a Teacher of the Department of Medico-Biological Disciplines and Valeology,
SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi Gregory Skovoroda State Pedagogical
University»

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТ МЕРЕЖІ

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПОДРОСТКОВ В

ИНТЕРНЕТ СЕТИ

INFORMATION SECURITY OF TEENS IN THE INTERNET

Анотація: Інтернет несе в собі великий інформаційний та освітній потенціал, але водночас містить і ризики, особливо для підлітків. Саме тому у статті розглядається проблема інформаційного захисту підлітків у віртуальному просторі.

У статті підкреслюється, що для ефективного забезпечення інформаційної безпеки підлітків необхідно дотримуватися єдності вимог та співпраці вчителів і батьків у цьому питанні. Визначено заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки підлітків: правові, технічні та програмні, виховні та організаційні, моральні та етичні, захист психіки і здоров'я людини.

Зазначається, що навчання і виховання підлітків з питань інформаційної безпеки повинно сприяти розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей, серед яких: грамотний і успішний пошук інформації; критична оцінка інформації; творення, перетворення і презентація інформаційного змісту; правові засади творення й поширення інформаційного змісту; емпатія й образотворення; безпека і приватність; участь у мережних спільнотах.

Ключові слова: підлітки, інтернет, інформаційна безпека, он-лайн безпека підлітків.

Аннотація: Интернет несет в себе большой информационный и образовательный потенциал, но одновременно содержит и опасности, особенно для подростков. Именно поэтому, в статье рассматривается проблема информационной защиты подростков в виртуальном пространстве.

В статье подчеркивается, что для эффективного обеспечения информационной безопасности подростков необходимо соблюдать единство требований и сотрудничества учителей и родителей в этом вопросе. Определены аспекты по обеспечению информационной безопасности подростков: правовые, технические и программные, воспитательные и организационные, моральные и этические, защита психики и здоровья человека.

Отмечается, что обучение и воспитание подростков по вопросам информационной безопасности должно способствовать развитию информационно-коммуникационных компетенций, среди которых: грамотный и успешный поиск информации; критическая оценка информации; создание, преобразование и презентация информационного содержания; правовые основы создания и распространения информационного содержания; эмпатия и создание образов, безопасность и приватность, участие в сетевых сообществах.

Ключевые слова: подростки, интернет, информационная безопасность, он-лайн безопасность подростков.

Summary: Internet contains great the potential of information and education but simultaneous contain some risks especial for teens. Therefore, the article examines the problem of information security teens in virtual space.

The article emphasizes that the effective maintenance of teens information safety requires of teachers and parents in this regard to comply with the requirements of unity and cooperation. It analyses the measures to ensure the information security of teenagers: legal, technical and programmatic, organizational and educational, moral and ethical, mental and health protection.

It is noted that the education and upbringing of teens on issues of information safety should promote the development of information-communications competences, including: literate and successful information search, critical evaluation of information, creation, transformation and presentation of information content, legal principles of creation and distribution of information content, empathy and image making, security and privacy; participation in the online communities.

Key words: teens, Internet, information security, on-line safety of teenagers.

Постановка проблеми. Сучасні підлітки живуть в інформаційну суспільстві, де будь-який медійний продукт – це, в певному сенсі, реклама способу життя та тих чи інших цінностей, які впливають на результати їх вибору. Підліткова психіка нерідко виявляється невідповідною до інформаційного вибуху і без адекватного захисту постає достатньо вразливою. Таким чином, гостро постає питання стосовно інформаційної безпеки підлітків. Уміння добирати, аналізувати, оцінювати й використовувати інформацію є сьогодні актуальним для підлітків. Адже їм бракує життєвого досвіду, моральної позиції та принциповості. Підлітки схильні до некритичного наслідування, ототожнюють себе із побаченим, копіюють учинки й дії своїх кумирів. Саме тому, в сучасних умовах потрібні механізми фільтрації, а також інструменти захисту від небажаних інформаційних потоків. Водночас у підлітків слід формувати компетентності роботи з інформацією в Інтернет мережі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інформаційної безпеки підростаючого покоління є одними з найважливіших у процесі виховання та навчання. Становлення наукового напрямку інформаційна безпека пов'язане з іменами таких видатних учених, як В.А. Герасименко, П.Д. Зегжда, А.О. Малюк, В.В. Мельшков, В.В. Хорошко, В.І Ярочкін. та ін. Питання інформаційної безпеки в педагогічній науці є новою та мало дослідженою галуззю міждисциплінарного знання. Методику навчання інформаційної безпеки в школі та підготовки непрофільних спеціалістів, зокрема вчителів інформатики, розробляють: М.О. Абіссова, О.А. Алтуф'єва, Л.В. Астахова, В.О. Гріщик, І.М. Кірко, П.С. Ломаско, В.П. Поляков, Е.В. Татова, Г.Н. Чусавітіна. Проблему забезпечення інформаційної безпеки школяра в умовах ЗНЗ досліджують М.І. Бочаров, Т.О. Малих, Н.І. Саттарова, О.Ю. Федосов та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питанням інформаційної та комп'ютерної безпеки у сімейному та позакласному вихованні в нашій країні приділяється ще недостатньо уваги. Не достатньо враховуються особливості психолого-вікової періодизації у формуванні інформаційно безпечної особистості. Адже методи забезпечення інформаційної безпеки підлітків та виховний вплив має бути адекватний віковим особливостям та рівню розвитку дитини, для того щоб отримати оптимальний результат виховних заходів і забезпечити безпечну соціалізацію особи в інформаційному середовищі.

Мета статті. Головна мета цієї роботи полягає в комплексному розгляді питань навчання та виховання, пов'язаних із застосування інформаційно-комп'ютерних технологій підлітками, з урахуванням проблем інформаційної безпеки неповнолітніх користувачів.

Виклад основного матеріалу. Для підлітків Інтернет стає частиною життя. Вони знайомляться з новими людьми і проводять чимало часу в он-лайн, шукають необхідну інформацію, яка має відношення до їхніх шкільних завдань або відповідає їхнім інтересам. Завдяки більш високому рівню грамотності це відкриває багато можливостей використання Інтернету. Водночас, чимало дітей

і підлітків, використовуючи Інтернет, навіть не замислюються про те, яка небезпека чекає на них [3, с. 60].

Водночас варто зазначити, що естетичні смаки та моральні якості підлітків на сучасному етапі формуються переважно під впливом стихійних факторів суспільного оточення. Адже інформація, яка містить елементи насильства, жорстокості, агресії, формує відповідні моральні якості, естетичні смаки, що моделюють поведінку підростаючого покоління. Також, існує причинно-наслідковий зв'язок між «розважальним медіа-насильством» і проявами агресії серед підлітків. Негативна інформація впливає на ціннісні орієнтації особистості і підлітки, у яких ще недостатньо сформована психіка, вважають, що насильство – прийнятний шлях вирішення соціальних конфліктів. Все це підтверджує і той факт, що досить часто неповнолітні правопорушники серед причин, які штовхнули їх на скоєння злочину, називають перегляд відповідних відеоматеріалів.

Окрім цього, використовуючи Інтернет підлітки (добровільно чи неупереджено) дізнаються про секс і сексуальність шляхом доступу до порнографічних матеріалів. Також існують випадки потрапляння в сексуальне рабство через спілкування з особами, які пропонують знайомства, просять надіслати фотокартки, а потім використовуючи монтаж, розміщують їх на порно-сайтах [4, с. 7].

Занепокоєння викликає і той факт, що останнім часом серед підлітків стало популярним розповсюдження відео- та фотозображень за допомогою мобільного зв'язку із насильницьким та аморальним змістом: побиття однолітків, статеві акти, різноманітні форми приниження, так званого булінгу (англ. *bullying*, від *bully* – хуліган, забіяка, грубіян, гвалтівник). Це поняття означає залякування, фізичний або психологічний терор стосовно особистості з боку групи підлітків, спрямований на те, щоб викликати в неї страх і тим самим підкорити її собі. Використання мобільних телефонів, чатів, інтернет-сайтів як інструментів булінгу отримало назву «кібербулінг» [3, с. 61].

Однією з основних проблем для вчителів і батьків є не контрольованість Інтернету як джерела інформації, відомостей і даних. Оскільки глобальна

комп'ютерна мережа містить багато матеріалів, які не тільки не є корисними для дітей і підлітків, але й можуть завдати шкоду їх психічному, моральному чи навіть фізичному здоров'ю.

Для того щоб захистити підлітків від психологічного, морального та фізичного насильства в Інтернеті, а також загроз і викликів, які несе сьогодні інформаційний простір, необхідна взаємодія сім'ї та загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема щодо питання формування у підлітків компетенцій безпечної роботи з інформацією в Інтернеті [2, с. 45].

Одним зі шляхів забезпечення інформаційної безпеки підлітків є організація безпечного особистісного інформаційного простору як у школі, так і в сім'ї. Організувати безпечний інформаційний простір можливо шляхом реалізації заходів та заходів щодо інформаційної безпеки підлітків, серед яких: правові, технічні та програмні, виховні й організаційні, моральні й етичні [6, с. 75].

Правові засоби – це спеціальні закони й інші нормативні акти, правила, процедури та заходи щодо забезпечення особистісного інформаційного середовища підлітків на законодавчій і правовій основі для реалізації єдиної державної політики у сфері захисту дітей від інформаційних матеріалів, що завдають шкоди їх здоров'ю та психіці.

Технічні і програмні заходи передбачають використання різного роду апаратного і програмного забезпечення для перешкоджання нанесення матеріальної та моральної шкоди підлітку (програми Батьківського контролю, мережних фільтрів, технічних засобів захисту даних).

Виховні заходи – формування у підростаючого покоління культури безпеки, відповідальності за здійснені дії в інформаційному просторі, виховання й укріплення духовно-моральних цінностей, патріотизму, готовність батьків і педагогів до прийняття позиції дитини та поваги до її самостійності.

Організаційні заходи – це регламентація інформаційної діяльності підлітків, контроль за використанням мережевих сервісів і спільнот, що виключає або послаблює нанесення шкоди особистому інформаційному середовищу дитини.

Моральні та етичні заходи включають в себе дотримання підлітками під час здійснення інформаційної діяльності норм і правил поведінки в суспільстві, а також мережевої культури й етики, що утворюються з розповсюдженням інформаційних технологій у сучасному інформаційному суспільстві [1, с. 16].

Варто зазначити, що батьківський і виховательський контроль за тим, що саме підлітки роблять в Інтернеті є часто малоефективний з огляду на недостатню компетентність педагогів і батьків щодо застосування програм-фільтрів, що блокують звертання до відомих адрес із сумнівним змістом. Відомий спеціаліст з питань безпеки дітей в Інтернеті Паррі Афтаб справедливо підкреслює, що найкращий фільтр, який може дійсно забезпечити безпеку дитини в мережі й розв'язати багато інших проблем, – у голові в самої дитини, а дорослим потрібно тільки «налаштувати» цей фільтр. Отже основна роль у забезпеченні власної безпеки належить особистості, тому провідну роль у недопущенні доступу підлітків до матеріалів, несумісних із завданнями навчання, особливо за переважної відсутності контент-фільтруючих програм у школі і вдома, є навчання і виховання з метою формування інформаційно безпечної особистості [2, с. 48].

Суттєву роль у забезпеченні інформаційної безпеки неповнолітніх має відігравати система освіти. Вона зобов'язана забезпечувати умови безпечної соціалізації особистості у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі та формувати культуру й компетентність в галузі інформаційної безпеки.

Першочергово вчителям основ здоров'я та інформатики, класним керівникам та заступникам директора з виховної роботи слід ініціювати проведення загальних батьківських зборів щодо питань безпеки при використанні підлітками Інтернету та їхнього спілкування в різноманітних соціальних мережах. Батьків учнів на батьківських зборах потрібно переконувати у важливості довірливого спілкування зі своїми дітьми на предмет виявлення соціальних зв'язків через Інтернет та ЗМІ, слід надавати їм поради щодо безпеки стосунків із невідомими людьми, як у побуті, так і віртуальному світі [6, с. 76].

Окрім цього, на уроках основ здоров'я вивчають тему «Соціальні чинники здоров'я» (7 клас), яка розглядає питання захисту від жорстокості, дискри-

мінації і насилля. Як доповнення на уроках інформатики в ході вивчення теми «Всесвітня мережа Інтернет» варто зупинитися на тому, що учень у такому віці не здатен адекватно оцінювати достовірність інформації, наданої Інтернет-мережею. Тому вчителям інформатики під час вивчення цієї теми й учителю основ здоров'я в ході викладання уроків теми «Профілактика соціально небезпечних захворювань» (розділу «Соціальні чинники здоров'я»), а класним керівникам – у позакласній виховній роботі, слід застерігати учнів від небезпеки, яку несе пропаганда хибних цінностей, комерційна реклама та романтизація насилля. Так, скажімо, телебачення демонструє привабливі рольові моделі, але деякі з них спотворюють уявлення про добро і зло та романтизують насилля. Підлітки часто сприймають це з піднесенням, ніби стають на місце героя. У цій ситуації потрібно запропонувати учням уявити себе не на місці героя, а на місці жертви. Як би вони себе почували в ролі переможеного і скривдженого?

У восьмому класі на уроках основ здоров'я вивчають тему «Інформаційна безпека», у якій розглядаються поняття «інформації», варто обговорити питання впливу інформаційної зброї на здоров'я учнів, методи та засоби запобігання впливу негативної інформації тощо. На уроках інформатики проводячи дискусію, під час якої обговорюються ці питання, слід підвести учнів до висновку, що від впливу негативної інформації можна уберегтися, якщо усвідомлювати можливі наслідки. Важливо підкреслити учням, що з будь-яких питань стосовно інформаційної безпеки вони завжди можуть звернутися за порадою до вчителів і батьків [7, с. 10].

Основним завданням спільної взаємодії батьків і вчителів в процесі навчання і виховання підлітків з питань інформаційної безпеки повинно бути формування у них інформаційно-комунікаційних компетентностей щодо користування Інтернетом. Зокрема серед таких компетентностей слід виділити:

1. Грамотний і успішний пошук інформації: розпізнавання інформаційних потреб; формулювання питань, що відображають інформаційні потреби; знання про існування багатьох інформаційних джерел; пошук, вибір і оцінка інформаційного джерела; зберігання інформації.

2. Критична оцінка інформації: розуміння змісту інформаційного повідомлення; вибір і оцінювання інформації; прийняття рішення про те, що є фактом, а що точкою зору; вирізнення рекламних текстів

3. Творення, перетворення і презентація інформаційного змісту: творення нового інформаційного змісту; перетворення знайденого в Інтернеті або раніше самостійно створеного інформаційного змісту; презентація нового або перетвореного інформаційного змісту

4. Правові засади творення й поширення інформаційного змісту: усвідомлення правового й етичного вимірів творення інформації; знання, який інформаційний зміст можна перетворювати відповідно до правових засад; знання своїх прав як творця інформації, розміщеної в Інтернеті; усвідомлення різниці між Інтернет-комунікацією й спілкуванням поза Інтернетом

5. Емпатія й образотворення: знання про те, що Інтернет є простором спільної комунікації з іншими людьми; виявлення емпатії в мережі; створення обдуманого й адекватного власного образу

6. Безпека і приватність: знання про загрози, пов'язані з перебуванням в Інтернеті; уміння запобігти небезпекам в Інтернеті; здійснення контролю над інформацією, яка передається іншим; усвідомлення різниці між Інтернет-комунікацією й спілкуванням поза Інтернетом; застосування гігієнічних засад, пов'язаних з використанням комп'ютера.

7. Участь у соціальних електронних мережах: розпізнання елементів Інтернет-культури; активна участь у мережних соціальних спільнотах; ініціативність в розвитку мережних соціальних спільнот, створених для спільних дій [5, с. 37].

Висновки і пропозиції. Таким чином, інформаційна безпека безпосередньо залежить від рівня і якості освіченості молодого покоління, ступеня зрілості особистості й готовності її до самореалізації в суспільстві. Саме тому виникає гостра необхідність розширення змісту загальної середньої освіти, використання нових компонентів, пов'язаних із навчанням підлітків інформаційної безпеки. Основною запорукою усунення основних проблем інформаційної небез-

пеки віртуального світу є об'єднання зусиль вчителів, батьків і громадськості задля більш ефективного навчання підлітків правилам безпечного поведіння у світовій мережі.

Список літератури:

1. Богатырева Ю.И. Модель обеспечения информационной безопасности школьников при создании инфобезопасной среды образовательного учреждения / Ю.И. Богатырева // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2013. – Выпуск № 3-2. – С. 14 – 25.

2. Ковальчук В.Н. Забезпечення інформаційної безпеки старшокласників у комп'ютерно-орієнтованому навчальному середовищі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10 / Ковальчук Вікторія Наумівна. – Житомир, 2011. – 291 с.

3. Ковальчук В.Н. Проблеми інформаційної безпеки дітей різних вікових категорій / В.Н. Ковальчук // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2010. – № 8. – С. 58 – 62.

4. Куницький В.В. Захист неповнолітніх в інформаційному просторі як об'єкт гуманітарної експертизи: український та зарубіжний досвід .[Електронний ресурс] / В.В. Куницький // Державне управління: теорія та практика. – К. : 2011. Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Kunitskiy.pdf>

5. Лещенко М.П. Підходи до стандартизації сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів : польський досвід/ М.П. Лещенко, Л.І. Тимчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Т. 42, №4. – С. 33 – 46.

6. Підгорна Т. Деякі аспекти організації інформаційної безпеки учнів / Т. Підгорна, І. Берест // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2014. – № 6. – С. 70 – 78.

7. Шахненко В.І. Пропаганда інформаційної безпеки на уроках основ здоров'я й інформатики / В.І. Шахненко, А.В. Тріщук // Основи здоров'я. – 2015. – № 3 (51). – С. 9 – 11.